

# OP ARME MENSEN MAG JE JAGEN

---

Evelien Marskamp

**Armenjager; de term suggereert dat je zo arm kon zijn dat er op je gejaagd mocht worden.**

**En als je eind 17de eeuw uit Voorst was gejaagd stond in de volgende plaats de volgende armenjager klaar om je te sommeren door te lopen en niet in het dorp te blijven hangen.**

**In de Gouden Eeuw kende men in Amsterdam de armenjager, dat was iemand die met honden en gewapende lieden klopjachten op bedelaars organiseerde, soms met het doel galeislaven te bemachtigen. In Kroniek 40-1 beschrijft Bernard van 't Erve de armenjagers van Voorst.**

**Maar wie zwierven er dan allemaal rond en waren zo ongewenst dat ze weggejaagd moesten worden?**

Landlopers, bedelaars, vagebonden, rovers, dieven en brandstichters. Vreemde huursoldaten, die na opheffing van hun leger geen middelen van bestaan meer hadden, en enkele krankzinnigen. Onder de bevolking bestond een grote angst voor mensen met aanvallen van razernij; er was een grens aan de verdraagzaamheid.

Assueer Joachim van Lintelo, deze gevaarlijk gestoorde man heeft zelfs zitting gehad in de Zutphense ridderschap, puur om zijn adellijke afkomst. Na excessen en klachten van de burgerij werd hij op 22 jarige leeftijd op last van de magistraat opgesloten op een kamer in Huis De Mar-

sch onder toezicht van 2 stadsboden. Zijn toestand bleef slecht, hij moest in 1678 op het huis blijven en er mocht daar geen geweer aanwezig zijn.

Armlastige krankzinnigen verlieten het ouderlijk huis, gedwongen door de familie, om verder van plaats tot plaats te zwerven, levend van wat ze hier en daar opscharrelden of toegeworpen kregen. Zij die leden aan een achtervolgingswaan bleven reizen op zoek naar een veilige plek. Vaak werden krankzinnigen geplaatst in liefdadigheidsinstellingen, maar al te vaak moesten ze maar zien zichzelf te redden, net als de andere verschoppelingen.

De aanstelling van armenjagers vindt zijn oorzaak in het toenemen van bedelarij en landloperij aan het einde van de 17de eeuw.

De kerk stond er dubbel in. De diaconie zorgde voor de armen, maar wilde er niet te veel. Men probeerde lui gedrag te bestrijden. De diaconie weigerde geld uit te geven aan bedelaars, landlopers en werkschuwe armen. De kerken klaagden over de grote overlast die zij en andere vreemdelingen veroorzaakten. Deze 'vreemde passanten', waren niet alleen wegens hun bedelarij ongewenst, ze zouden ook slechte gebruiken als godslastering en overmatig drinken laten zien.

Men organiseerde soms een bedeljacht, jagen op zwervers dus. Er was een zeker

overleg tussen de plaatsen onderling want in 1750 werd in de hele Graafschap een bedeljacht gehouden deze duurde twee dagen en twee nachten. En van 1763 tot en met 1767 werd elk jaar een generale bedeljacht in deze hele provincie gehouden.

Zo werden onderstaande personen opgepakt en zij verschenen voor de drost van het Scholtambt Voorst;

Men pakte in 1738 Johannes Rosscher op, een slotenmaker uit Brandenburg met zijn 11 jarige zoon. Zij hadden onderweg aan boeren een stuk brood gevraagd, zij werden verbannen en mochten niet meer in deze provincie komen.

In september 1732 werd Johanna Bisschop opgepakt, ongeveer 40 jaar oud en al twintig jaar weduwe van Henric Bisschop die bij haar 14 kinderen zou hebben verwekt, zei ze.

Ze heeft verbleven in Engeland, Schotland,

Frankrijk en Duitsland en nu woonde ze gehuurd in Zwolle in een herberg. In augustus was ze de stad uit gegaan en kwam in een wei bij Hattem de armenjager tegen die haar verzocht met hem "zijn vleesche-lijke wil te doen". Dat wilde ze niet waarop hij dreigde haar te vermoorden en met een degen stak hij haar acht keer en smeed haar in het water. Ze overleefde het en vervolgens ging ze naar Deventer en nu was ze in Voorst. Ze was aangehouden omdat ze bedelde en een rijglijf en lappen had gestolen. Allerlei getuigen verklaren dat dit vrouwmens gebedeld heeft, als men haar weigerde iets te geven dan sprak ze; "God wil u het brood ook weigeren." Haar verweer was dat ze een stuk oud linnen heeft gevraagd voor haar wonden en dat de andere spullen haar gegeven zijn. Maar de uitspraak op 15 okt 1732 werd: Haar geselen, brandmerken en verbannen.



Gezicht op de achterzijde van het bedelaarsgesticht 'De Ommerschans'. Het is in 1819 opgericht als onvrije kolonie voor bedelaars, landlopers en onwilligen.

Door een verslechterde economische situatie in het midden van de 18e eeuw nam de armoede in Nederland toe. Er waren drie groepen armen te onderscheiden. In de eerste plaats waren er armen die wegens hoge ouderdom of invaliditeit niet konden werken. Dan was er een groep armen die wel wilde werken, maar die geen werk vond of met hun werk te weinig verdiende om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien. Tenslotte was er de groep die niet wilde werken: bedelaars, zwervers, paupers.

Belangrijke factoren van grote armoede waren de stijgende prijzen en de vrij hoge belastingen. De belangrijkste reden om de armoede aan te pakken in 1750 was de angst voor sociale onrust; meer armoede leidde tot stijgende criminaliteit.

In 1859 werd bedelarij nog bestraft met 14 dagen gevangenisstraf en zwierf je ook buiten de stad dan kreeg je er voor landloperij nog 6 weken extra bij, daarna werd je overgebracht naar het bedelaarsgesticht Ommerschans. De politieorganisatie in Nederland werd rond 1810 georganiseerd naar Frans model, er kwamen veldwachters die meer taken hadden dan op armen te jagen.

Bronvermelding;

Gelders Archief 0124 Hof van Gelre en Zutphen landdrosst Veluwe Scholtambt Voorst inventarisnummers 4592 en 4598

Bijdragen en mededelingen Gelre jaargangen, 1901, 1909, 1917

J. C. ten Dam e.a., Honderd jaren armenwet 1854-1954; maatschappelijke zorg in historisch perspectief, Alphen aan de Rijn, 1955

Delpher: Nederlandsch jaerboek, Amsterdam, 1750 (Google Books)

J. Gimberg, Het armenwezen te Zutphen, Zutphen, 1914

L. Lensen., Heitling, W.H. In alles des stads beste doen; acht eeuwen politie in Zutphen, Zutphen, 1986

J. Vijselaar, Krankzinnigen gesticht. Psychiatrische inrichtingen in Nederland 1880 – 1910, Haarlem, 1986

Adel in opspraak; De Westerholts van Hackfort in de achttiende eeuw-Bert Koene 2014

#### **NOOT VAN DE REDACTIE:**

Wilt u meer lezen en weten over hoe de overheid met de in dit artikel bedoelde doelgroep omging, lees dan in Kroniek 2020 nummer 4 het artikel van Milly Westerhuis over 'De Ommerschans'.

En er is een boek geschreven door Susanna Jansen, 'Het pauperparadijs', dat handelt over deze materie. In 1818 waren in Veenhuizen in Drenthe in Veenhuizen de koloniën van weldadigheid opgericht. Het is nu een museum dat u kunt bezoeken.